

หมอลำกขาขาว

นายสุขสันติ แวงวรรณ



วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2541

ISBN 974-332-409-7

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

MOHLAM KOK KHA KHAO

Mr. Suksanti Wangwan

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Thai Dance

Department of Dance

Graduate School


Chulalongkorn University

Academic year 1998


ISBN 974-332-409-7


หัวข้อวิทยานิพนธ์ หมอลำกกาขาว
โดย นายสุขสันติ แวงวรรณ
ภาควิชา นาฏยศิลป์
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร. สุรพล วิรุฬห์รักษ์

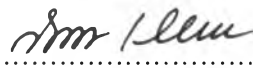
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

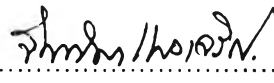

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ นายแพทย์ สุภวัฒน์ ชูติวงศ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์


.....ประธานกรรมการ
(อาจารย์จรรยา นงแสงวิเชียร)


.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร. สุรพล วิรุฬห์รักษ์)


.....กรรมการ
(อาจารย์สวภา เวชสุรชัย)


.....กรรมการ
(อาจารย์จันทิมา แสงเจริญ)

สุขสันติ แวงวรรณ : หมอลำกกาขาว (MOHLAM KOK KHA KHAO) อ.ที่ปรึกษา :
รศ.ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์ ; 288 หน้า . ISBN 974-332-409-7 .

การวิจัยเรื่องหมอลำกกาขาวเป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาการของ
หมอลำในช่วง พ.ศ. 2495-2528 โดยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับหมอลำกกาขาว การศึกษาใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลโดย
การค้นคว้าจากเอกสารทางวิชาการ การสังเกตการณ์สาธิตการแสดงในอดีต รวมทั้งสัมภาษณ์ศิลปินหมอลำ
อาวุโส และท่านผู้รู้หลายท่าน

ผลการวิจัยพบว่าหมอลำกกาขาวเป็นหมอลำประเภทหนึ่งที่แยกตัวออกจากหมอลำหมู่เมื่อประมาณ
พ.ศ. 2495 มีการพัฒนาการแบ่งเป็น 5 ยุค คือ 1. ยุคกำเนิดประมาณ พ.ศ. 2495-2499 2. ยุคสร้างความนิยม
ประมาณพ.ศ.2499-2503 3. ยุคทองประมาณ พ.ศ. 2503-2508 4. ยุคเสื่อม ประมาณ พ.ศ. 2508-2515 5. ยุค
ฟื้นฟู ประมาณ พ.ศ. 2518-2528 ข้อมูลที่ผู้วิจัยค้นพบมากที่สุดเป็นข้อมูลในยุคฟื้นฟู ประมาณ พ.ศ. 2515-2528
คือหมอลำคณะ ช วาหะศิลป์ จากการศึกษาพบว่าหมอลำกกาขาวคณะนี้จัดแสดงเรื่องสังข์ศิลป์ชัยเพียงเรื่อง
เดียว ใช้ผู้หญิงแสดงทั้งหมดพระเอกแต่งกายโดยสวมเช็ดแขนสั้นสีขาว สวมหมวกปีก สวมถุงเท้ากีฬาขาว
แต่เข้านุ่งกางเกงขาสั้น เห็นโคนขาขาว จึงได้ชื่อว่า หมอลำกกาขาว

การแสดงหมอลำกกาขาว แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนแสดง ขั้นทำการแสดง ขั้นหลังจากแสดง
การฟ้อนรำ มีพบในระหว่างทำการแสดง ปกติผู้แสดงทุกคนฟ้อน แต่ตัวพระเอกทั้ง 3 คนจะฟ้อนพร้อมกัน
อย่างมีแบบแผน ผู้แสดงทำการฟ้อนรำหลังจากลำดอนไป ซึ่งเป็นการร้องเพื่อส่งตัวละครเข้าฉาก การฟ้อนรำ
พบว่ามี 11 กระทบวนท่า และมี 3 กระทบวนท่าที่ใช้ฟ้อนมากที่สุด คือ ท่าม้ากระทืบโรง ท่าเดิน ท่าเดินข่วง

สาเหตุที่หมอลำกกาขาวเสื่อมความนิยมสันนิษฐานว่าเกิดจากกระแสความนิยมเปลี่ยนไปเป็น
หมอลำเพลิน นอกจากนั้นเรื่องการเงินภายในคณะก็อาจเป็นปัญหาใหญ่ที่สร้างความแตกแยกทำให้หมอลำก
กาขาวหลายคณะสลายตัวไป ในปัจจุบันไม่ปรากฏว่ามีหมอลำกกาขาวแสดงอีกเลย ผู้วิจัยขอเสนอว่าน่าจะมี
การทำวิจัยเกี่ยวกับหมอลำประเภทต่างๆ ที่สาบสูญไปแล้ว เพื่อให้เห็นภาพประวัติศาสตร์ของหมอลำชัดเจนขึ้น

ภาควิชา นาฏยศิลป์
สาขาวิชา นาฏยศิลป์ไทย
ปีการศึกษา 2541

ลายมือชื่อนิติต
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

: MAJOR THAI DANCE
KEY WORD: MOHLAM KOK KHA KHAO

SUKSANTI WANGWAN : MOHLAM KOK KHA KHAO : THESIS ADVISOR :
ASSO.PROF.SURAPONE VIRULRAK PH.D 288 PP. ISBN 974-332-409-7 .

Mohlam Kok Kha Khao is a research aims at a historical reconstruction of a kind of Mohlam or folk drama in Northeastern Thailand during 1952 - 1985, called Mohlam Kok Kha Khao. The information derived from documentary, observation of demonstration of the past performances, and also from interviewing artists and resource persons.

The research finds that Mohlam Kok Kha Khao is a kind of Mohlam deviated from Mohlam Moo and early dramatic form around 1952. Its development can be divided into 5 stages ; 1. The Beginning 1952 - 1956 , 2. The Development 1956 - 1960 , 3. The Golden Age 1960 -1965 , 4. The Declination 1965 - 1972 , and the Renaissance 1975 -1985. During the last stage, only Cho Watsin troupe existed. Its repertoire is only Sang Sin Chai play. Performers were all females. Hero wore white shirt, cowboy hat, knee-length stocking, and short pants showing white upper legs. This is how it was named Kok Kha Khao .

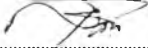
Mohlam Kok Kha Khao performance has three parts, pre-performance, play proper, and port performance. Dance is found during play proper. Normal every performer dances but the three heroes dance in unison with a standard pattern. They usually dances after the singer sings the Lam Ton Pai to indicate departure of the characters. Eleven dance movements are found and three of which are commonly used. They are : tapping right or left foot, walking up and down stage and walking in circle.

Mohlam Kok Kha Khao probably disappeared because of the business conflict among members of the troupe and because of the rise of another kind of Mohlam called Mohlam Pluen. Mohlam Kok Kha Khao has not been found today. However, there should be more researches concerning various kinds of Mohlam that already disappeared . For the sake of better historical perspective of Mohlam.

ภาควิชา นาฏยศิลป์.....

สาขาวิชา นาฏยศิลป์ไทย.....

ปีการศึกษา 2541.....

ลายมือชื่อนิสิต.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....



กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่องหมอลำกกาชาขาวสำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาปราณี และความอนุเคราะห์จากผู้มีพระคุณหลายท่าน

ขอขอบพระคุณศิลาปินหมอลำกกาชาขาวทุกท่านที่เป็นส่วนสำคัญให้ผู้วิจัยประสบความสำเร็จในชีวิตอีกก้าวหนึ่ง

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์สมบัติ แก้วสุจริต รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์ ผู้ซึ่งให้ชีวิตใหม่กับผู้วิจัยและเป็นพี่ปรึษาวิทยานิพนธ์ สำหรับความอดทน และความกรุณาทุกอย่าง หากชีวิตในวันข้างหน้าของผู้วิจัยจะได้ทำประโยชน์ต่อสังคมบ้าง ขอมอบเป็นบุญคุณแด่ครูผู้ให้บรรยากาศอบอุ่นทางวิชาการ

ขอขอบพระคุณ อาจารย์สวภา เวชสุรักษ์ อาจารย์จันทิมา แสงเจริญ อาจารย์เฉลิมศักดิ์ เย็นสำราญ สำหรับคำแนะนำและกำลังใจที่มอบให้เสมอมา

กราบขอบพระคุณ คุณตา คุณยาย และบิดามารดา ผู้ให้กำลังใจ ในการต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ จนทำให้ผู้วิจัยเกิดความมุ่งมั่นจนประสบความสำเร็จ

ขอขอบคุณกัลยาณมิตรทุกท่านที่มีได้เอ่ยนาม ณ ที่นี้ ที่กรุณาให้ความช่วยเหลือสนับสนุน และให้กำลังใจตลอดมา

นายสุขสันติ แวงวรรณ

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
1.3 ขอบเขตของการวิจัย.....	4
1.4 วิธีดำเนินการวิจัย.....	4
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
บทที่ 2 พัฒนาการของหมอลำ.....	6
2.1 กำเนิดหมอลำ.....	6
2.2 พัฒนาการของหมอลำ.....	10
2.3 บทบาทและหน้าที่ของหมอลำต่อชุมชนอีสาน.....	14
2.4 สรุป.....	16
บทที่ 3 หมอลำกษาว.....	19
3.1 ความเป็นมา.....	19
3.2 พัฒนาการ.....	25
3.3 พิธีกรรมในการแสดงลำกษาว.....	31
3.4 องค์ประกอบการแสดงหมอลำกษาว พ.ศ. 2515-2528.....	35
3.4.1 เรื่องสำหรับแสดง.....	36
3.4.2 ผู้แสดง.....	39
3.4.3 เครื่องแต่งกาย.....	45
3.4.4 เวที.....	53
3.4.5 ฉาก.....	56
3.4.6 แสง.....	58
3.4.7 เสียง.....	59
3.4.8 ดนตรีและเครื่องดนตรีประกอบการแสดง.....	59
3.4.9 ทำนองลำ.....	61
3.5 บทสรุป.....	65

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 การพ็อน (พ.ศ. 2515-2529).....	67
4.1 ลำดับการแสดง.....	68
4.2 การพ็อนในการแสดง.....	74
4.3 จำนวนท่าพ็อน.....	110
4.4 การเคลื่อนไหวทางสรีระของร่างกายประกอบการพ็อน.....	114
4.5 สรุป.....	201
บทที่ 5 องค์ประกอบในการจัดการแสดงหมอลำกษาว (พ.ศ. 2515-2528).....	203
5.1 โอกาสที่แสดง.....	203
5.2 เวลาที่ใช้ในการแสดง.....	204
5.3 สถานที่ในการแสดง.....	205
5.4 การติดต่อการแสดง.....	207
5.5 อัตราค่าจ้างแสดง.....	212
5.6 ราคาตัวผู้แสดง.....	212
5.7 การฝึกหัด.....	213
5.8 ผู้ชม.....	214
5.9 สรุป.....	217
บทที่ 6 สรุปและข้อเสนอแนะ.....	219
รายการอ้างอิง.....	228
รายการสัมภาษณ์.....	231
ภาคผนวก ก.....	234
การตั้งคาย้อและคาถาในการตั้งคาย้อ.....	235
เรื่องย่อวรรณคดีอีสานเรื่องสังข์ศิลป์ชัย.....	238
ตัวอย่างกลอนลำเรื่องสังข์ศิลป์ชัย.....	243
ตอนขนานอา.....	244
ภาคผนวก ข	
ภาพผู้ให้สัมภาษณ์.....	252

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ภาคผนวก ค	
ภาพประกอบอื่นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องหมอลำกกาขาว.....	277
ประวัติผู้วิจัย.....	288

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 1 หมอลำกษาวาตฉณะ ช วาตะศิลป์.....	42
ภาพที่ 2 เครื่องแต่งกายผู้แสดงนางเกสรสุมณฑา 1.....	49
ภาพที่ 3 เครื่องแต่งกายผู้แสดงนางเกสรสุมณฑา 2.....	50
ภาพที่ 4 เครื่องประดับที่ใช้ประกอบเครื่องแต่งกายหมายเลข 1, 2.....	51
ภาพที่ 5 เวทีสำหรับแสดงหมอลำแบบถาวร.....	55
ภาพที่ 6 ฉากหมอลำ.....	57
ภาพที่ 7 แคนที่ใช้ประกอบการแสดง.....	62
ภาพที่ 8 การฟ้อนท่าม้ากระทืบโรง.....	79
ภาพที่ 9 การฟ้อนท่าม้ากระทืบโรงค้ำข้าง.....	80
ภาพที่ 10 การฟ้อนท่าฟ้อนศิลป์ชัย.....	81
ภาพที่ 11 การฟ้อนท่าฟ้อนศิลป์ชัย.....	82
ภาพที่ 12 การฟ้อนท่าฟ้อนศิลป์ชัย.....	83
ภาพที่ 13 การฟ้อนท่าฟ้อนศิลป์ชัย.....	84
ภาพที่ 14 การฟ้อนท่าฟ้อนศิลป์ชัย.....	85
ภาพที่ 15 การฟ้อนท่าฟ้อนศิลป์ชัย.....	86
ภาพที่ 16 การฟ้อนท่าฟ้อนศิลป์ชัย.....	87
ภาพที่ 17 การฟ้อนท่าฟ้อนศิลป์ชัย.....	88
ภาพที่ 18 การฟ้อนท่าม้ากระทืบโรง.....	89
ภาพที่ 19 การฟ้อนท่าฟ้อนศิลป์ชัย.....	90
ภาพที่ 20 การฟ้อนท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด.....	91
ภาพที่ 21 การฟ้อนท่าม้ากระทืบโรง.....	92
ภาพที่ 22 การฟ้อนท่าเดิน.....	93
ภาพที่ 23 การฟ้อนท่าฟ้อนศิลป์ชัย.....	94
ภาพที่ 24 การฟ้อนท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด.....	95
ภาพที่ 25 การฟ้อนท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด.....	96
ภาพที่ 26 การฟ้อนท่าเดินข่วง.....	97
ภาพที่ 27 การฟ้อนท่าม้ากระทืบโรง.....	98

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 28 การพ้อนท่าเดิน.....	99
ภาพที่ 29 การพ้อนท่าพ้อนศิลปะชัช.....	100
ภาพที่ 30 การพ้อนท่าพ้อนศิลปะชัช.....	101
ภาพที่ 31 การพ้อนท่าพ้อนศิลปะชัชลงมาเกิด.....	102
ภาพที่ 32 การพ้อนท่าพ้อนศิลปะชัชลงมาเกิด.....	103
ภาพที่ 33 การพ้อนท่าพ้อนศิลปะชัชลงมาเกิด.....	104
ภาพที่ 34 การพ้อนท่าพ้อนศิลปะชัชลงมาเกิด.....	105
ภาพที่ 35 การพ้อนท่าพ้อนศิลปะชัชลงมาเกิด.....	106
ภาพที่ 36 การพ้อนท่าพ้อนศิลปะชัช.....	107
ภาพที่ 37 การพ้อนท่าพ้อนศิลปะชัช.....	108
ภาพที่ 38 การพ้อนท่าเดินช่วง.....	109
ภาพที่ 39 การพ้อนท่าม้ากระเทียมโรง.....	115
ภาพที่ 40 การพ้อนท่าม้ากระเทียมโรง.....	116
ภาพที่ 41 การพ้อนท่าพ้อนศิลปะชัช 1.....	117
ภาพที่ 42 การพ้อนท่าพ้อนศิลปะชัช 1.....	118
ภาพที่ 43 การพ้อนท่าพ้อนศิลปะชัช 1.....	119
ภาพที่ 44 การพ้อนท่าพ้อนศิลปะชัช 1.....	120
ภาพที่ 45 การพ้อนท่าพ้อนศิลปะชัช 1.....	121
ภาพที่ 46 การพ้อนท่าพ้อนศิลปะชัช 1.....	122
ภาพที่ 47 การพ้อนท่าพ้อนศิลปะชัช 1.....	123
ภาพที่ 48 การพ้อนท่าพ้อนศิลปะชัชลงมาเกิด 1.....	124
ภาพที่ 49 การพ้อนท่าพ้อนศิลปะชัชลงมาเกิด 1.....	125
ภาพที่ 50 การพ้อนท่าพ้อนศิลปะชัชลงมาเกิด 1.....	126
ภาพที่ 51 การพ้อนท่าพ้อนศิลปะชัชลงมาเกิด 1.....	127
ภาพที่ 52 การพ้อนท่าพ้อนศิลปะชัชลงมาเกิด 1.....	128
ภาพที่ 53 การพ้อนท่าพ้อนศิลปะชัชลงมาเกิด 1.....	129

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 81 การฟ้อนท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 5.....	156
ภาพที่ 82 การฟ้อนท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 5.....	157
ภาพที่ 83 การฟ้อนท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 6.....	158
ภาพที่ 84 การฟ้อนท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 6.....	159
ภาพที่ 85 การฟ้อนท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 6.....	160
ภาพที่ 86 การฟ้อนท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 6.....	161
ภาพที่ 87 การฟ้อนท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 6.....	162
ภาพที่ 88 การฟ้อนท่าฟ้อนศิลป์ชัยลงมาเกิด 6.....	163
ภาพที่ 89 การฟ้อนท่าฟ้อนศิลป์ชัย 2.....	164
ภาพที่ 90 การฟ้อนท่าฟ้อนศิลป์ชัย 2.....	165
ภาพที่ 91 การฟ้อนท่าฟ้อนศิลป์ชัย 2.....	166
ภาพที่ 92 การฟ้อนท่าฟ้อนศิลป์ชัย 2.....	167
ภาพที่ 93 การฟ้อนท่าเดินข่วง.....	168
ภาพที่ 94 การฟ้อนท่าเดินข่วง.....	169
ภาพที่ 95 การฟ้อนท่าเดินข่วง.....	170
ภาพที่ 96 การฟ้อนท่าเดินข่วง.....	171
ภาพที่ 97 การใช้มือส้วงกระเป๋้า.....	174
ภาพที่ 98 การจับมือล่าง.....	175
ภาพที่ 99 การจับข้างลำตัว.....	176
ภาพที่ 100 การจับมือบน.....	177
ภาพที่ 101 การจับมือข้างลำตัวมือเดียว.....	178
ภาพที่ 102 การจับมือสองข้างเหนือศีรษะ.....	179
ภาพที่ 103 การตั้งวงบนมือเดียว (ขวา).....	180
ภาพที่ 104 การตั้งวงบนมือเดียว (ซ้าย).....	181
ภาพที่ 105 การส่งแขนไปด้านข้าง.....	182
ภาพที่ 106 การตั้งวงบนสองมือ.....	183
ภาพที่ 107 การตั้งวงกลาง.....	184

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 108 การตั้งวงล่าง.....	185
ภาพที่ 109 การหงายมือ.....	186
ภาพที่ 110 การบิดเข้าไปทางขวา.....	187
ภาพที่ 111 การบิดเข้าไปทางซ้าย.....	188
ภาพที่ 112 การก้าวเท้า.....	189
ภาพที่ 113 การนั่ง และวางเท้า.....	190
ภาพที่ 114 การนั่ง และวางเท้า.....	191
ภาพที่ 115 การยกเท้าหลัง.....	192
ภาพที่ 116 การเตะเท้า.....	193
ภาพที่ 117 การเตะเท้า.....	194
ภาพที่ 118 การเตะเท้าด้านข้าง.....	195
ภาพที่ 119 การเตะเท้าด้านขวา.....	196
ภาพที่ 120 การยกสะโพกด้านขวา.....	197
ภาพที่ 121 การยกสะโพกด้านซ้าย.....	198
ภาพที่ 122 การนั่งแล้วยกสะโพกด้านซ้าย.....	199
ภาพที่ 123 การนั่งแล้วยกสะโพกด้านขวา.....	200
ภาพที่ 124 ภาพด้านข้างเวทีแบบถาวร.....	206
ภาพที่ 125 สำนักงานหมอลำเชียงคำภา.....	208
ภาพที่ 126 บ้านพักหมอลำทมใจ.....	209
ภาพที่ 127 แผ่นประชาสัมพันธ์หมอลำ.....	210
ภาพที่ 128 ภาพถ่ายศิลปินหมอลำที่สังกัดอยู่ในสำนักงานหมอลำสมจิตร นีราราช.....	211
ภาพที่ 129 บรรยากาศการรับชมหมอลำ.....	216

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่องหมอลำกษาวาขาวสำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาปราณี และความอนุเคราะห์จากผู้มีพระคุณหลายท่าน

ขอขอบพระคุณศิลปินหมอลำกษาวาขาวทุกท่านที่เป็นส่วนสำคัญให้ผู้วิจัยประสบความสำเร็จในชีวิตอีกก้าวหนึ่ง

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์สมบัติ แก้วสุจริต รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์ ผู้ซึ่งให้ชีวิตใหม่กับผู้วิจัยและเป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ สำหรับความอดทน และความกรุณาทุกอย่าง หากชีวิตในวันข้างหน้าของผู้วิจัยจะได้ทำประโยชน์ต่อสังคมบ้าง ขอมอบเป็นบุญการแต่ครูผู้ให้บรรยากาศอบอุ่นทางวิชาการ

ขอขอบพระคุณ อาจารย์สวภา เวชสุรักษ์ อาจารย์จันทิมา แสงเจริญ อาจารย์เฉลิมศักดิ์ เย็นสำราญ สำหรับคำแนะนำและกำลังใจที่มอบให้เสมอมา

กราบขอบพระคุณ คุณตา คุณยาย และบิดามารดา ผู้ซึ่งให้กำเนิด และให้กำลังใจ ในการต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ จนทำให้ผู้วิจัยเกิดความมุ่งมั่น และยืนหยัดอยู่ในสังคมได้

ขอขอบคุณกัลยาณมิตรทุกท่านที่มีได้เอ่ยนาม ณ ที่นี้ ที่กรุณาให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจตลอดมา

นายสุขสันติ แวงวรรณ